

Tomaževa proslava
Pregledni znanstveni članek (1.02)
BV 72 (2012) 1, 7–19
UDK: 342.7:7.049.2
348:272-74
Besedilo prejeto: 03/2012; sprejeto: 03/2012

Stanislav Slatinek

Karikature o Cerkvi v časniku *Večer* (2001–2011) in pravica do dobrega imena

Povzetek: Karikatura je po obliki groteska, po vsebini pa satira. V ekspresivni oziroma deformirani obliki se s karikaturo izpostavijo posamezne slabosti ali napake ljudi ali pa se smešijo zgodovinski dogodki. Skozi vso zgodovino so znane karikature na račun rimske Cerkve, od papeža, škofov in duhovnikov do menihov, predvsem zaradi diskreditacije in kritike. Pravo eksplozijo doživijo karikature v 19. stoletju z razmahom časopisov. Razprava raziskuje predvsem karikature, ki so bile v zadnjih desetih letih objavljene v časniku *Večer*. Pri tem želi odgovoriti na dve temeljni vprašanji: kakšno podobo Cerkve so v slovenski medijski prostor odtisnile karikature, objavljene v časniku *Večer* v obdobju od leta 2001 do leta 2011, in ali so bile karikature o Cerkvi v tem obdobju dostojne ali pa so bile le polne kritike in posmeha in so s tem kršile temeljno človekovo pravico do dobrega imena. Razprava prinaša tri temeljne ugotovitve: večina karikatur smeši klerike; dobra tretjina karikatur opisuje cerkvene in državne praznike in nekaj karikatur kritično upodablja politično angažiranje Cerkve.

Ključne besede: karikatura, škof, duhovnik, laik, pravica do dobrega imena, pravica do zasebnosti

Abstract: **Cartoons about the Church in the Newspaper *Večer* (2001-2011) and the Right to One's Good Name**

A cartoon (caricature) is grotesque by its form and satirical by its contents. In an expressive or deformed form it exposes certain weaknesses or defects of people or ridicules historical events. Throughout the history there have been cartoons (caricatures) at the expense of the Catholic Church – the pope, bishops, priests, and monks – with the intention of discreditation and criticism. The number of cartoons (caricatures) really exploded in the 19th century with the development of modern print media. The present paper mainly deals with the cartoons published in the newspaper *Večer* during the last ten years. It wants to answer two basic questions: What image of the Church was brought into the Slovenian media landscape by these cartoons (caricatures)? Were they decent or just full of criticism and ridicule, thereby violating the basic human right to reputation? The paper brings three fundamental findings: 1. Most car-

toons (caricatures) ridicule clerics. 2. More than one third of the cartoons describe church and state holidays. 3. Some cartoons critically depict the political engagement of the Church.

Key words: cartoon, bishop, priest, layman, right to reputation, right to privacy

1. Uvod

Najbolj živahna medijska debata o karikaturah (Schnakenberg 2010, 35) se je vnela leta 2005 ob objavi danskih karikatur muslimanskega preroka Mohameda. Danska časopisna hiša Jyllands-Posten je bila sprva v veliki skušnjavi, da karikatur Mohameda, ki so zmagale na natečaju, sploh ne bi objavili. Vroča debata ni tekla o tem, ali so karikature dobre ali pa zanič. Vprašanje, ki so si ga postavljali, je bilo, kaj bi želeli z njihovo objavo bralcem sporočiti. V tem je bila ključna dilema. Zato je nastopila izjemno kompleksna debata (53). Vlada je sugerirala (76–79), naj se karikature ne objavijo. Kocka je kljub temu padla in karikature so šle v svet.

Posledice so bile katastrofalne. Evropa je odreagirala popolnoma drugače kakor islamske države. Za Evropo je bilo vseh dvanajst objavljenih karikatur Mohameda spodobnih. Njihov namen ni bil, da bi žalile muslimane, tudi niso bile v nasprotju z danskimi zakoni. Za radikalne islamske vernike pa so bile objavljene karikature blasfemične in danskemu dnevniku so očitali sovražni govor. Nerazumevanje medijske govornice (Makarovič 2005, 53) je privedlo do bojkota danskih proizvodov v muslimanskih deželah.

Podobna medijska afera te vrste se je v Sloveniji zgodila že leta 1998. Na naslovnici zgoščenke Strelnikoff je bila natisnjena brezjanska Marija s podgano v naročju, kot medijski odmev na vročo debato o splavu, v katero je bila vpletena tudi katoliška Cerkev. Za katoličane je objavljena sporna fotografija pomenila žalitev. Nadškof Franc Rode je zato v verskem tedniku *Družina* zapisal: »Brezmejna žalost me je prevzela, ko sem zagledal ta umotvor. Ostal sem brez besed. Nem v svojem sramovanju. Tu ni več besed. Tu je samo žalost.« (1998, 1)

Področje časopisnega informiranja je danes izredno široko in raznoliko. Posebno pozornost si zaslužijo novinarski prispevki v obliki karikature. Njihov namen je predvsem, posredovati informacije in zbuditi zanimanje in odziv (Recek 2009, 26). To pomeni, da ima informacija v obliki karikature v časopisu predvsem dva temeljna cilja: informirati (to pomeni obveščati) in spoštovati (to pa pomeni varovati posameznikovo pravico do dobrega imena) (Korade 2009, 1). Demokratična družba ima namreč pravico do obveščeniosti, hkrati pa ima tudi vsak posameznik, o katerem se piše, pravico, da se spoštujeta njegova zasebnost in dobro ime (Papež 1999, 62–63).

V tej perspektivi je napisana tudi razprava, v kateri želimo odgovoriti na dve temeljni vprašanji:

- kakšno podobo Cerkve so v slovenski medijski prostor odtisnile karikature, objavljene v časniku *Večer* v obdobju od leta 2001 do leta 2011;

- ali so bile karikature o Cerkvii v tem obdobju dostojne ali pa so bile le simbolna govorica in so kot posledica tega tudi kršile pravico posameznika do dobrega imena.

1.1 Karikature o Cerkvii in pravica do dobrega imena

Skozi oči karikaturistov spoznavamo ne samo oddaljene resničnosti, ampak tudi sebe in probleme, s katerimi se ubadamo vsi skupaj. Karikature hočejo obuditi vero v zdravilno moč smeha. Vendar smeh ni edino, na kar stavijo. Karikature izvajajo iz ljudi tudi upanje, da bi se med nami okreplila zavest o problemih, s katerimi se sooča človeštvo. Posebnost dobre karikature je namreč v tem, da opozarja in ne žali (Jaušovec 2006, 38; Recek 2009, 26).

Pogosto se ob karikaturi kdo čuti užaljenega. Dokler karikatura osebno ne žali, jo ščiti zakon. Karikatura mora bičati napake, ne pa osebno žaliti. Pomembna je podoba, s katero se karikatura predstavi, in besedilo, ki jo spremlja. Dobre karikature pomagajo zaznavati svet. Danes svet veliko bolj temelji na podobah kakor na besedah. Zato je risanje karikatur zelo pomembno (Korade 2009, 1).

Najbolj prikupne podobe za karikature se iščejo iz sveta politike in religije. Že samo zato, ker so politiki ali cerkveni predstavniki (škofje, duhovniki, redovniki) postavljeni na visoke družbene funkcije, morajo računati s tem, da si jih bodo mediji s karikaturami privoščili, jih smešili in tudi žalili.

V zadnjih letih je bilo opravljenih veliko zanimivih analiz in raziskav (Arnold 2012, 203). Ena od njih ugotavlja: »Slovenske karikature so bolj surove in brez dlake na jeziku, kot druge po svetu. Zbadajo in prebadajo vsakršno oblast, pa naj bo civilna ali cerkvena. Smejati se vsakemu, ki je na oblasti, je glavno orožje karikaturistov.« (Krečič 2012, 17) Če ta opažanja povežemo še z drugimi trditvami o etičnem in profesionalnem deficitu slovenskih medijev (Makarovič 2005, 52), lahko temu dodamo še tezo, da so karikature pogosto le trobilo trenutne uredniške politike (53) kakega časnika in ne toliko odsev resničnega družbenega stanja.

Ob karikaturi se lahko človek prepusti dvema občutjema: ali se zjoče ali pa se smeji (Jaušovec 2006, 38). Vsekakor je bolje izbrati smeh. Smeh razorožuje racionalno mišljenje in nas skozi svet nereda vodi v svet domišljije. Smeh je pravzaprav nadomestilo za nasilje. Skozi roganje tistim, ki so na oblasti, se ljudje počutijo bolj svobodne. Zato postavljamo že na začetku hipotetični sklep, da so karikature o Cerkvii za Cerkev vedno dobre, pa čeprav kdaj niso umetniške, ker zdravijo, učijo in vzgajajo.

Ena od pogostih tarč karikatur so kleriki (papež, škofje, duhovniki, redovniki) in verniki laiki. Ko se sprašujemo, ali smešenje cerkvenih voditeljev lahko podira Cerkev in posameznikom jemlje dobro ime (Papež 1999, 64), je treba vedeti, da je na dolgi rok lahko tudi smešenje rja, ki nagriže vse. Zato ni mogoče vsakega smešenja opravičiti s tako imenovano medijsko svobodo in z novinarsko pravico do informiranja. Zagovorniki medijske svobode (Rupel 2005, 56) namreč trdijo, da »karikature nikoli ne žalijo, da nikoli ne jemljejo dobrega imena, ampak samo smešijo obnašanja ali ravnanja posameznih predstavnikov vlad ali religij« (Krečič 2012, 17).

1.2 Problem raziskave

Navedeni razlogi so spodbudili raziskavo karikatur o Cerkv, ki jih je objavil časnik *Večer* v obdobju od leta 2001 do leta 2011. V preučevanem obdobju (2001–2011) je bilo v časniku *Večer* objavljenih 1583 različnih karikatur. Od tega je bilo 157 karikatur (9,9 %) z versko vsebino. Na temelju tega raziskovanega vzorca smo ugotavljali, kako je bila v preučevanem obdobju predstavljena podoba katoliške Cerkve in kako je bila spoštovana pravica do dobrega imena.

Raziskava je potekala v dveh smereh. Najprej je bilo treba ugotoviti, kakšna je bila v tem obdobju likovna podoba Cerkve. Pri analiziranju karikatur z likovnega zornega kota smo ugotovili, da karikature ponazarjajo osebe in dogodke, ki se vsebinsko med seboj prepletajo. Zato je bila potrebna najprej natančna analiza oseb, ki nastopajo v karikaturah, in potem še analiza dogodkov, ki jih karikature nakazujejo. Ugotovili smo, da se osebe in dogodki mrežno med seboj povezujejo in da skupaj sestavljajo osnovno podobo o Cerkv. To je podoba, ki jo zazna oko in je lahko nekemu všeč, drugemu pa ni. Vzporedno pa je potekala še analiza besedil, ki spremljajo karikature in poleg slike ponujajo celostno podobo o Cerkv. Ugotovili smo, da ima večina karikatur (85,4 %) v tem obdobju spremno besedilo. Nekatere karikature so opremljene z dvogovori, druge pa spremlja le stavek ali beseda. Le redke (14,6 %) so bile karikature brez spremnega besedila.

1.3 Raziskava

Pri pregledu raziskovanega vzorca – 157 karikatur – smo ugotovili, da likovno podobo Cerkve največkrat prikazuje osebe (preglednica 1): kleriki in verniki laiki, ki so hkrati tudi akterji nekega dogodka iz cerkvenega ali civilnega življenja. Med kleriki (43,9 %) se v karikaturah najpogosteje najdejo duhovniki, škofje, papež in redovniki. Kot verniki laiki (30,6 %) pa so v karikaturah največkrat upodobljeni preprosti ljudje, kakor so na primer mati z otrokom, delavec, obrtnik, vojak, upokojenec, kmet.

Oseba			Dogodek		
	Število	%		Število	%
Vse	157	100 %	Vsi	157	100 %
Papež	9	5,7 %	Prazniki	56	35,7 %
Škof	22	14,0 %	Cerkveno premoženje	15	9,6 %
Duhovnik	32	20,4 %	Ljudske pobožnosti	27	17,2 %
Redovnik	6	3,8 %	Mošeja	4	2,5 %
Sv. Anton	3	1,9 %	Referendumi	10	6,4 %
Sv. Martin	3	1,9 %	Spolne afere	16	10,2 %
Sv. Miklavž	13	8,3 %	Vatikanski sporazum	6	3,8 %
Laiki v svetu	48	30,6 %	Volitve	13	8,3 %
Laiki v politiki	21	13,4 %	Drugo	10	6,4 %

Preglednica 1. Osebe in dogodki v karikaturah

Medijsko pozornost si v preučevanem obdobju med kleriki delita duhovnik in škof (preglednica 2). V karikaturah nikoli ne nastopata sama. Vedno sta v kaki družbi. Škof je skupaj z drugimi škofi, z verniki laiki ali politiki. Tudi duhovnik je v družbi z drugimi duhovniki ali redovniki. Zanimivo je, da sta duhovnik in škof redko upodobljena v vlogi voditelja kakega liturgičnega obreda, pogosto pa figurirata sredi političnega dogodka, kakor so na primer predsedniške volitve (2002, 2007), državnozbornske volitve (2004, 2008) ali referendumi. Kleriki, ki jih v karikaturah prepoznamo, so papež Janez Pavel II., nadškof Franc Rode, nadškof Alojzij Uran, škof Gregorij Rožman in kardinal Alojzij Stepinac. Drugih duhovnikov in vernikov laikov v karikaturah ni mogoče prepoznati. Narisani so tako, da nimajo vodilne vloge, ampak so le karikature neznane osebe.

Škof + laik v politiki

	Šte- vilo	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	%
Vsi	43												100 %
Franc Rode	11	2	1	1	2	1	3			1			26 %
Alojzij Uran	4				2			2					9 %
Gregorij Rožman	3						1	1				1	7 %
Alojzij Stepinac	2						2						5 %
Janez Janša	8				1	1	2	1			2	1	19 %
Janez Drnovšek	6	3	2				1						14 %
Lojze Peterle	2							2					5 %
Milan Kučan	1		1										2 %
Dimitrij Rupel	1						1						2 %
Zoran Jankovič	1											1	2 %
Neznani politik	2					1	1						5 %
Neznani škof	2						2						5 %

Preglednica 2. Kleriki in laiki v karikaturah

Vsi kleriki so oblečeni v duhovniško obleko, v črn talar. Nekateri nosijo nad talarjem tudi albo, koretelj ali štolo in na glavi črn biret. Škofe pa krasijo tudi naprsni križ, mitra in solideja. V karikaturah je mogoče prepoznati tudi nekatere politike (13,4 %), kakor so na primer Janez Drnovšek, Janez Janša, Lojze Peterle, Milan Kučan, Dimitrij Rupel in Zoran Jankovič. Imenujmo jih zato, ker se v karikaturah vedno kažejo v družbi s papežem, s škofi ali duhovniki ali pa so slikani kot ljudje, ki molijo ali izgovarjajo božja imena. Takoj za kleriki so v karikaturah največkrat upodobljeni svetniki (12,1 %), tako sv. Miklavž, sv. Martin in sv. Anton. Bolj redko so v karikaturah navzoči Bog Oče, Kristus, Devica Marija in angeli (preglednica 3).

Pri raziskavi cerkvenih dogodkov gre največji delež pozornosti karikaturam, ki uprizarjajo cerkvene praznike (35,7 %). Po medijski pomembnosti jim takoj sledijo karikature, ki opozarjajo na spolne afere v Cerkvi (10,2 %), in karikature v zvezi

s cerkvenim premoženjem (9,6 %). Sledijo še karikature nekaterih političnih dogodkov, kakor so predsedniške in državnozbornske volitve in referendumi (14,7 %).

Prazniki

	Število	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	%
Vsi	56												100 %
Godovi svetnikov	19	1	2	1	2	2	3	2	1	1	2	2	34 %
Božič	12	1		2	2	2	1	1		1	1	1	21 %
Velika noč	9	1	2			2	1		1		1	1	16 %
Sv. Trije kralji	9		1	1	1	1	2		1	1	1		16 %
Državni prazniki	7		2	1	2			1	1				13 %

Preglednica 3. Prazniki v karikaturah

Med cerkvenimi prazniki je bil največkrat upodobljen božič, potem velika noč in Trije kralji.

Spolne afere

	Število	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	%
Vsi	16												100 %
Pedofilija	6	1	1	1				3					38 %
Homoseksualnost	4			1	1	1	1						25 %
Celibat	3		1					1		1			19 %
Erotika	3				1		1		1				19 %

Preglednica 4. Spolne afere v karikaturah

Od spolnih afer (preglednica 4) so se v karikaturah največkrat omenjali pedofilija, homoseksualnost (Senica 2004a, 3), celibat in erotika.

Cerkveno premoženje

	Število	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	%
Vsi	15												100 %
Blejski otok	5	1	1					2	1				33 %
Cerkveni gozdovi	4								1	1	1	1	27 %
T-2	3				1						1	1	20 %
Zvon ena – Zvon dva	3	1	1		1	1							20 %

Preglednica 5. Cerkveno premoženje v karikaturah

Glede cerkvenega premoženja (preglednica 5) si po številu objav sledijo karikature Blejskega otoka (Peternelj 2007, 34), cerkvenih gozdov, T-2 in mariborske

delniške družbe Zvon ena in Zvon dva Holding. Bolj redke so bile v preučevanem obdobju risbe, ki so karikirale sklepanje vatikanskega sporazuma (3,8 %), gradnjo mošeje v Ljubljani (2,5 %) ali vpetost Slovenije v Evropsko unijo. V časniku *Večer* najdemo v preučevanem obdobju še nekaj posameznih karikatur, ki kažejo na ljudske pobožnosti (17,2 %), kakor so križev pot, procesija vélikega petka, večerna molitev, barvanje velikonočnih pirhov in podobno. Nekaj posameznih karikatur ima še družbeno tematiko (6,4 %) z verskim predznakom, kakor je na primer pogreb slovenske pravne države ali pa blagoslov vladnega letala Falcon.

2. Ugotovitve

Analiza raziskovanega vzorca karikatur v časniku *Večer* ponuja tri temeljne ugotovitve:

Dobra polovica, to je 51,6 % karikatur, smeši katoliške škofe in duhovnike in jih postavlja v družbo slovenskih politikov ali pa nastopajo v scenah, ki namigujejo na njihovo vpetost v najrazličnejše spolne in gospodarske afere v katoliški Cerkvi.

Dobra tretjina, to je 37,7 % karikatur, upodablja cerkvene in državne praznike in družbeno vpetost vernih laikov v svetu.

14,7 % karikatur izrisuje scene, ki nakazujejo povezanost katoliške Cerkve s političnimi dogodki v državi. To so upodobitve, ki katoliški Cerkvi očitajo politično angažiranje ob predsedniških volitvah leta 2002 in leta 2007, njeno naklonjenost novemu zakonu o RTV Slovenija leta 2005 in kadiranje njenih lastnih predstavnikov pri državnozborskih volitvah leta 2008.

Poglejmo si sedaj posamezne ugotovitve bolj podrobno.

Zelo pomembna tarča karikaturistov so bili katoliški škofje. Do leta 2006 je podobo Cerkve kvantitativno najbolj izrisoval nadškof Franc Rode (26 %). Pogosto je bil predstavljen sam, včasih pa tudi v družbi slovenskih politikov in drugih cerkvenih predstavnikov. Z Janezom Drnovškom si na primer prizadeva za ratifikacijo vatikanskega sporazuma (Senica 2001a, 3), z evangeličanskim škofom Gezom Ernišem vabi na praznovanje dneva reformacije (Senica 2001b, 40), z Milanom Kučanom nagovarja k državnozborskim volitvam (Senica 2002, 3) in podobno. Največjo gostoto dosežejo njegove upodobitve leta 2006, ko Slovenijo prvič obišče kot kardinal in prefekt kongregacije za redovnike (Senica 2006a, 3). Podobo katoliške Cerkve so v tem obdobju kreirali tudi drugi škofje. Zanimive so na primer scene, v katere je bil postavljen nadškof Alojzij Uran. Tudi njegovi nastopi so bili vezani na cerkvene ali politične dogodke v državi. Najbolj likovno zašiljene so uprizoritve notranjih premikov v katoliški Cerkvi. Potem ko je nadškof Rode postal prefekt kongregacije za redovnike v Rimu, so *Večerove* karikature že mahale z zastavo veselja. Nič manj ostrine pa nimajo tiste, ki so oktobra 2004 pospremile Uranovo imenovanje za nadškofa in metropolita v Ljubljani. Časnik *Večer* se je brž odzval in v številnih komičnih skicah upodobil zamenjavo v ljubljanski nadškofiji. Nadškofa Urana so karikature postavile v vlogo »kočijaža«, kako skupaj z Janezom

Janšo vozi slovenski voz (Senica 2004b, 3) ali pa se veseli Janševe poroke z Urško Bačovnik (Senica 2008c, 3). Plaz karikatur se je usul tudi z nastopom Aleša Guliča, poslanca LDS, ko je julija 2006 na redni seji Državnega zbora Republike Slovenije kardinala Alojzija Stepinca zaznamoval kot »sporno osebnost«, ki je med drugo svetovno vojno aktivno sodelovala z okupatorjem in podpirala ustaški režim. Komisija Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci je njegov nastop v posebni izjavi (dne 18. 7. 2006) ostro obsodila kot skrajno neprimernega, sramotnega in škandaloznega, češ da je poslanec s tem žalil spomin na blaženega kardinala Stepinca in čustva hrvaškega naroda. Komisija je zato podprla prizadevanja, da se blaženemu kardinalu Stepincu postavi spominska plošča na kapeli Marije Snežne na Kredarici. Na ta predlog so deževale številne karikature. Nekatere so prikazovale kardinala Stepinca in Rožmana v nebesih (Senica 2006b, 34), druge pa so ponudile serijo komičnih domislic, šal, aforizmov in dialogiziranih skečev, ki so na ta račun skušali zabavati bralce (Peternelj 2006, 36).

Raziskava je potrdila, da so takoj za škofi najštevilnejše upodobljeni duhovniki. Likovne upodobitve duhovnikov imajo pridih tradicionalnosti in konservativnosti. Figure duhovnikov v karikaturah so oblečene v dolgo črno suknjo, v talar in pogosto prepasane z rdečim pasom. Redkeje so duhovniki oblečeni v koretelj s štolo ali z biretom na glavi. Nikoli pa niso prikazani v kravati, ker jih potem bralci ne bi prepoznali kot duhovnikov. S škofi, redovniki ali verniki laiki so postavljeni v komične scene: pogosto molijo, vodijo procesije ali pridigajo. Le redko je kak duhovnik postavljen v spovednico ali nastopa v vlogi eksorcista. Noben duhovnik pa nikoli ne mašuje, kvečjemu krščuje (Senica 2011b, 3) ali pa vodi pogreb (Senica 2003, 3).

Najbolj ključne so tiste scene, ki v tem obdobju smešijo duhovnikovo podobo, ker ga postavijo v vlogo prodajalca erotične literature (Senica 2008a, 3) ali ga etiketirajo kot pohotnega človeka. Največ duhovniških prizorov je namreč vpetih v spolne afere (16) ali pa v pridobivanje cerkvenega premoženja (15). Pogosti so prizori, ki predstavljajo duhovnika kot zapeljivca otrok, kot pedofila (38 %) ali pa ga s soigralci prikazujejo kot čustveno nestabilnega, otožnega celibaterja, istospolno usmerjenega ali bralca erotične literature. Nič manj ostre pa niso tiste scene, ki duhovnika potapljujejo v kontekst fevdalnega gospoda, ki brezsrčno kopiči svoje premoženje (33 %).

Najmanj pikre so karikature, ki slikajo podobo vernika laika v svetu. Izsledki raziskave so pokazali, da dobro tretjino karikatur (37,7 %) sestavljajo godovi svetnikov (19), upodobitve cerkvenih (30) in državnih (7) praznikov in vsakdanje življenje vernih ljudi. Svetniki (kakor so sv. Miklavž, sv. Martin in sv. Anton) in cerkveni prazniki (božič, velika noč in Trije kralji) so skozi celotno raziskovano obdobje politično usidrani. Povprečno sta bili objavljeni vsaj po dve karikaturi na leto, ki sta s svetniško ali praznično masko zbadali družbenopolitične dogodke v državi. Miklavž je na primer leta 2006 odnesel ministra za delo, družino in socialne zadeve Janeza Drobničiča (Peternelj 2006, 3) in v volilno vročico leta 2011 prinesel Zorana Jankovića (Senica 2011c, 3). Tudi upodobitve vernih laikov niso bile v prvi vrsti znanilke verskega življenja, ampak so bolj opozarjale na napetosti v državi, na revščino, na brezposelnost, na smrt pravne države, na neučinkovitost sodstva in podobno.

Posebno pozornost si v raziskovanem obdobju zaslužijo karikature, ki izrisujejo fenomen prepletenosti cerkvene hierarhije s političnimi odločitvami, kakor so bile predsedniške in državnozbornske volitve ter referendum. Pred predsedniškimi volitvami leta 2002 je časnik *Večer* julija (3. 7. in 13. 7.) in novembra (13. 11.) objavljaj karikature, s katerimi je očital katoliški Cerкви politično kadrovanje. Najbolj satirična od vseh je bila karikatura Milana Kučana in nadškofa Franca Rodeta, kako s transparentom vabita volivce h glasovanju. Eden je podžigal za Janeza Drnovška, drugi pa za Franceta Arharja (Senica 2002, 3).

Popolnoma drugačne so bile karikature pred predsedniškimi volitvami leta 2007. Zanimivo je, da je *Večer* že pred prvim krogom volitev objavljaj karikature na temo »Cerkev in spolnost«. Zelo izzivalna iz tega obdobja je bila na primer karikatura škofov, ki med seboj hudomušno razpravljajo o celibatu (Koren 2007, 34). Čeprav je (v drugem krogu) na martinovo leta 2007 zmagal kandidat levice Danilo Türk, je *Večer* »post factum« objavil več karikatur Lojzeta Peterleta, kako opravlja spokorne molitve (Senica 2007b, 34), in podobe otožnega martinovanja premagane desnice.

Še neki družbenopolitični dogodek je v tem obdobju razvnel karikaturiste. To je bil novi zakon o RTV Slovenija, ki ga je na pobudo stranke SDS sprejel državni zbor oktobra 2005. Zakonu je odkrito nasprotovala opozicija, predvsem stranki LDS in Zares, in sprožila referendum. Zato, da bi RTV Slovenija kot najvplivnejše glasilo v državi ostala sodobna, neodvisna in pluralna in bi tako lahko služila kar najširšemu krogu državljanov vseh političnih prepričanj in svetovnih nazorov, je svojo podporo novemu zakonu odkrito pokazala tudi Komisija Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci. Komisija je za slovensko javnost (dne 13. 9. 2005) pripravila posebno izjavo in državljanje javno pozvala, naj dajo RTV priložnost za nadaljnji razvoj in naj zato referendum podprejo. Na podporo, ki ga je katoliška Cerkev namenila referendumu, se je odzval tudi *Večer* s svojimi karikaturami. Zanimiva je na primer karikatura duhovnika na prižnici, kako agitira za referendum (Peternelj 2005, 42), ali pa objava karikature duhovnikov, kako se po neuspelem referendumu jezijo nad neposlušnimi volivci (Senica 2005b, 34).

Tudi pri državnozbornskih volitvah leta 2008 naj bi katoliška Cerkev aktivno sodelovala. Tako so namigovala *Večerove* karikature. Ko se je država spomladi šele pripravljala na volitve, je *Večer* že ponudil karikaturu Lojzeta Peterleta, kako s transparentom in s pobožnimi vzdihli nagovarja volivce, naj glasujejo zanj (34). Nič manj satirične niso bile karikature po volitvah. Nekaj dni po volitvah je *Večer* objavljaj karikaturu spovednika, kako pri spovedi kara spovedanca, da je volil napačno stranko (Koren 2008, 35), in potem so sledile še karikature duhovnikov, kako tožijo nad nesrečnim izidom volitev (Senica 2008d, 3).

3. Sklepna ocena raziskovanega vzorca

Potem ko smo analizirali karikature, ki so bile objavljene v *Večeru*, ugotavljajmo, da so bile v celoti usmerjene k bralcem in v iskanje stika z njimi. Njihovo sred-

stvo je bil praviloma humor, oblikovan kot risba, večinoma s komičnim besedilom, na primer »Slovenija, moja dežela« (Senica 2006a, 3); »Golgota po naše« (Senica 2005a, 3); »Kdo se boji črnega moža« (Senica 2007a, 3); »Miklavž je prišel« (Senica 2011c, 3) in podobno. Pri besedilih opazimo, da niso kaka urejena literarna zvrst, ampak lahko pri njih govorimo bolj o kratkih domislicah, ki so zelo komercialno premišljene, da bi se časnik seveda bolje prodajal in da bi zabavali bralce.

Ker so karikature o Cerkvii pogosto spremljale tudi politične šale, na primer »Če imate vi na svojem kovancu komandirja Rozmana, bomo pa mi imeli škofa Rožmana« (Senica 2011a, 3) ali »Dragi Božiček, prinesi mi, prosim, vsaj eno državno odlikovanje« (Senica 2009, 3) in podobno, sklepamo, da zabavati bralce vsekakor ni bil izključni namen karikatur o Cerkvii. Veliko bolj jih lahko imenujemo »humorni politični obvodi« (Krečič 2012, 17), ki so v obliki satiričnega humorja in subverzivno na plečih katoliške Cerkve bičali napake v družbi.

Ko ocenjujemo karikature o Cerkvii, jih lahko razvrstimo v dva tipa:

Prvi tip sestavljajo karikature, ki reproducirajo klasične teme, kakor so spolne afere, duhovniške razvade, pehanje za denarjem, skrb za cerkveno premoženje in podobno. To so skrajno reakcionarne skice, ki prikazujejo serijo konservativnih modelov Cerkve. Besedila, ki jih spremljajo, so pogosto polna agresivnosti, primitivnih dialogov, praznih vulgarizmov in političnih šal, ki takojšen smeh razumejo kot edino vredno plačilo. Govorimo o poceni karikaturah, ki iščejo smeh in se brez smeha sploh ne priznavajo. V ta tip sodijo karikature brez posebne umetniške vrednosti, polne primitivnih sintagem. Takšne karikature so v bistvu naslovljene na nezahtevne bralce.

Drugi tip obsegajo karikature, ki vsakdanjo podobo Cerkve problematizirajo in kritizirajo in so zato agresivne v drugačnem smislu: napadajo namreč predsodke in pričakovanja bralcev in ne strežejo njihovim primarnim potrebam po zabavi in ugodju. Ugotovili smo, da so takšne karikature v raziskovanem obdobju izjemno redke. Upodabljajo prizore iz vsakdanjega življenja in skušajo predstaviti splošne poteze o Cerkvii. Smeh je v tem primeru zgolj eno od orodij, potešenost po ogledu takšne karikature pa tisto, kar ostaja. Ta zvrst karikatur temelji na vzgojnem karakterju. Humor je povsem normalen. In ta normalnost je komična in prav tako intelektualna. Ob takšni karikaturi se lahko nasmeješ in mirno rečeš: dobra je!

Iz tega lahko sklepamo, da so karikature o Cerkvii v raziskovanem obdobju v veliki meri njeno lastno ogledalo. Obdelava raziskovanega vzorca to potrjuje, saj so v tem obdobju karikature o Cerkvii orisale skoraj vsa področja njenega delovanja. To je poseben način izražanja, ki je v svetu poznan že vrsto let in v principu deluje podobno kakor »živa slika«, ki zagotavlja zabavo, smeh in aktualnost v povezavi z družbenopolitičnim dogajanjem. Kljub temu pa je res, da redkokatera karikatura o Cerkvii tudi Cerkev prepriča, ker je po svoji naravi »smešnica« in skriva rdečo nit in svoje temeljno sporočilo. Zato ugotavljamo, da so bile pravzaprav šale ali karikature o Cerkvii v prvi vrsti namenjene Cerkvii: sprejela naj bi jih kot resno opozorilo in premislila kriterije svojega ravnanja, opustila naj bi neposrečne načine nastopanja (pretirano ukvarjanje s posvetnim, z denarjem in s politiko)

in se resneje lotila svojega primarnega poslanstva, to je oznanjevanja evangelija (Kruip 2010, 175–179). Zato ocenjujemo, da so omenjene karikature lahko najbolj všeč prav Cerkvu, ker niso samo spontane šale, ki se težko razumejo, ampak nosijo v sebi modrost, kaj je treba pri temeljnem poslanstvu Cerkvu opustiti in kaj ohraniti.

Mislimo, da smo s to ugotovitvijo potrdili našo prvo tezo: da so namreč karikature o Cerkvu v raziskovanem obdobju in na sploh nekaj dobrega in ne za staro šaro. Tudi takrat, ko nas umetniško ne prevzamejo, prinašajo ideje, na katere je treba odgovoriti. Če Cerkev v Sloveniji doslej v karikaturah ni prepoznala svojega resnega sogovornika, je zdaj čas, da naredi korak naprej in v »stalnem dialogu« (Juhant 2005, 64) s karikaturu razvija svoj primarni duhovni potencial.

Odgovorimo še na drugo zastavljeno vprašanje: ali so bile karikature o Cerkvu v raziskovanem obdobju dostojne ali pa so kršile temeljno pravico posameznika do dobrega imena?

Preden navedemo nekaj sklepov, je dobro, da spomnimo na temeljne pravne norme glede varovanja človekove pravice do dobrega imena. Pravica do dobrega imena (Papež 1999, 65) sodi med temeljne osebnostne človekove pravice (Lampe 2010, 215–216). Jemati dobro ime je grob poseg v osebnostno dobrino, v človekov duševni mir, v njegovo čast in dostojanstvo. S tem se krši človekova pravica do časti in do dobrega imena in pravica do zasebnosti (Papež 1999, 65). Sodna praksa načeloma dopušča, da se v medijih objavljajo tudi ostre izjave, kritike in obsodbe. Kljub temu pa ne smejo biti zaničevalne in poniževalne. Mejo dopustnega prestopijo takrat, ko kažejo objektivne znake razžalitve. To pomeni, da so brutalne, poniževalne, posameznika podcenjujejo, sramotijo ali prezirajo (Lampe 2010, 227–230). O tem odloča pristojno sodišče, ki ugotavlja, ali je bila s karikaturu predstavljena negativna vrednostna sodba o posamezniku. In kadar govorimo o varstvu splošnega interesa, potem je vedno izključen očitek protipravnosti. Zato ima v medijih pravica javnosti do obveščeniosti načeloma vedno prednost pred pravico posameznika do zasebnosti.

Če lahko te norme uporabimo kot orodje, s katerim ocenimo karikature o Cerkvu v raziskovanem obdobju, potem velja ugotovitev, da je bilo poročanje s karikaturami v raziskovanem obdobju omejeno in enostransko. Premalo so bili zastopani pogledi, ki resnično ustrezajo celostni podobi Cerkvu. Dejstva, da je katoliški duhovnik predvsem mašnik in da je škof predvsem pastir, karikature niso zadosti objektivno predstavile (Greshake 2000, 101). Pri karikaturah o klerikih govorimo večinoma o ignoranci temeljne človeške etike (Rupel 2005, 57).

Če upoštevamo dejstvo, da so pritožbe zoper jemanje dobrega imena s karikaturu zelo redke in da jih Novinarsko časno razsodišče (v Sloveniji) večinoma rešuje v prid novinarja, potem zagotovo nobeni od karikatur iz raziskovanega obdobja ne bi uspelo s tožbo (Peršolja 2010, 152–153). Zato ocenjujemo: treba bo kar vzeti v zakup dejstvo, da mora vsaka javna oseba (duhovnik, škof, papež) na račun svoje profesionalne vloge, ki jo ima v družbi, trpeti več kritik, roganja in posmeha kakor drugi ljudje.

Raziskave (Fischer idr. 2012, 134; Rutz 2008, 51) potrjujejo, da karikature v tiskanih medijih nikoli niso samo plod osebne odgovornosti posameznega novinarja, ampak so v veliki meri tudi sad agresivne uredniške politike, ki velikokrat na račun človekovih pravic prednostno zagovarja svobodo izražanja in tiska. Zaradi takšnih stališč pogosto trpijo posameznikove pravice do dobrega imena (Vardijan 2010, 251). Zato ocenjujemo, da so karikature o Cerkvi, ki smešijo škofe in duhovnike, prav s tega vidika moralno in pravno sporne (Demel 2009, 20) in subjektivno žaljive.

Kot sklep navajamo še neko ugotovitev. Ko omenjamo vmešavanja uredniške politike v novinarske prispevke, ne ocenjujemo toliko novinarske etike, temveč je očitek namenjen predvsem državi, da stori premalo za zaščito dobrega imena vsakega posameznika. Dolžnost države je, da ustvari pravne okvire (Šinkovec 1996, 90), v katerih bo posameznik užival pravico do dobrega imena in bo hkrati zagotovljena potrebna medijska svoboda. V ta namen so ključni kazensko-, civilno- in upravnopravni instrumenti, zagotovitev ustreznega sodnega in upravnega sistema in – tisto bistveno – sprejetje ustrezne medijske zakonodaje (Lampe 2010, 217) kot podlage za svobodo izražanja in udejanjanja pravice do resničnih informacij in do odkritih mnenj.

Reference

Viri

- Koren, Erih.** 2007. Karikatura. *Večer*, 4. oktober.
- . 2008. Karikatura. *Večer*, 9. oktober.
- Peternej, Jelko.** 2005. Karikatura. *Večer*, 22. september.
- . 2006. Karikatura. *Večer*, 10. avgust.
- . 2007. Karikatura. *Večer*, 12. julij.
- Senica, Drago.** 2001a. Karikatura. *Večer*, 24. marec.
- . 2001b. Karikatura. *Večer*, 20. oktober.
- . 2002. Karikatura. *Večer*, 3. julij.
- . 2003. Karikatura. *Večer*, 10. marec.
- . 2004a. Karikatura. *Večer*, 17. julij.
- . 2004b. Karikatura. *Večer*, 7. december.
- . 2005a. Karikatura. *Večer*, 7. marec.
- . 2005b. Karikatura. *Večer*, 1. oktober.
- . 2006a. Karikatura. *Večer*, 27. maj.
- . 2006b. Karikatura. *Večer*, 22. julij.
- . 2007a. Karikatura. *Večer*, 2. junij.
- . 2007b. Karikatura. *Večer*, 5. november.
- . 2008a. Karikatura. *Večer*, 9. januar.
- . 2008b. Karikatura. *Večer*, 27. marec.
- . 2008c. Karikatura. *Večer*, 12. avgust.
- . 2008d. Karikatura. *Večer*, 6. november.
- . 2009. Karikatura. *Večer*, 11. december.
- . 2011a. Karikatura. *Večer*, 9. april.
- . 2011b. Karikatura. *Večer*, 11. oktober.
- . 2011c. Karikatura. *Večer*, 6. december.

Literatura

- Arnold, Rainer.** 2012. *Are Human Rights Universal and Binding? National Reports: XVIIIth World Congress of the International Academy of Comparative Law.* Regensburg: Universitätsverlag.
- Demel, Sabine.** 2009. *Spiritualität des Kirchenrechts.* Münsterschwarzach: Vier Türme Verlag.
- Fischer, Hans Georg, Matthias Keller, Michael Ott in Matthias Quarch.** 2012. *EU-Recht in der Praxis.* Köln: Carl Heymanns Verlag.
- Greshake, Gisbert.** 2000. *Priester sein in dieser Zeit.* Herder Verlag: Freiburg.
- Jaušovec, Boris.** 2006. Satira, ki prezira oblast. *Večer*, 4. november.

- Juhant, Janez.** 2005. *Občutek pripadnosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Korade, Dragica.** 2009. Spopad civilizacij je popolna goljufija. *Večer*, 31. december.
- Krečič, Jela.** 2012. Kaj je šala? Pot od A do B po drugi poti. *Delo*, 10. februar.
- Kruij, Gerhard.** 2010. Die Kirche in der Krise. Sociolethische Überlegungen zu einer politischen Diakonie der Kirche in Kontext einer doppelten Krise. *ET-Studies*, št. 1–2:167–192.
- Lampe, Rok.** 2010. Ustavnopravna narava človekovih pravic. *Dignitas*, 45–46:214–242.
- Makarovič, Matej.** 2005. Objektivnost in pluralnost slovenskih medijev. *Dignitas*, št. 25:51–54.
- Papež, Viktor.** 1999. *Kristjan in njegove temeljne pravice v Cerkvi*. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Peršolja, Saša.** 2010. Ničnostna tožba posameznikov v okviru sodnega varstva EU. *Dignitas*, št. 47–48:147–182.
- Recek, Tina.** 2009. Zaradi karikature ob dobro ime in čast? *Večer*, 22. oktober.
- Rode, Franc.** 1998. Merili so v srce. *Družina*, 17. februar.
- Rupel, Dimitrij.** 2005. Medijska svoboda in demokracija. *Dignitas*, št. 25:55–62.
- Rutz, Charlie.** 2008. *Gibt es ein grundsätzlich richtiges moralisches Handeln?* München: Grin Verlag.
- Schnakenberg, Ulrich.** 2011. *Die Karikatur im Geschichtsunterricht*. Schwalbach: Wochenschau Verlag.
- Šinkovec, Janez.** 1996. *Evropsko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Verdijan, Ennie.** 2010. Človekovo dostojanstvo in etična drža novinarjev. *Dignitas*, 45–46:243–253.